

Sándor Mária

„RÉGI FELJEGYZÉSEMRŐL IDE LEÍRTAM...”

JAKAB VILMA BIHARTORDAI HÁZIASSZONY ÚJABB FELJEGYZÉSEI

A Bihari Múzeum legutóbbi kötetében jelent meg forrásközlés Jakab Vilma, bihartordai háziasszony naplószerű jegyzeteiből.¹ A család által őrzött további naplókából, írásokból² most újabb részletet közlünk.³

Jakab Vilma 1903-ban született Bihartordán, földműves szülők harmadik gyermekeként. Fiatal lány korától kezdve cselédként szolgált Debrecenben és környékén. 1926-ban született meg gyermeke, Adél, akit öt éves koráig a leányanya szülei neveltek. Jakab Vilma később férjhez ment Gál Imréhez, aki a gyermeket nevére vette. A házaspár Budapesten élt, innen 1942-ben költöztek haza Bihartordára. A községben gazdálkodást folytattak, földet műveltek, állatot tartottak. Gál Imre hegedűn játszott, egy helyi zenekarral lakodalmakon, falusi rendezvényeken lépett fel. Gál Adél 1958-ban férjhez ment Nagy Istvánhoz, akitől közös gyermekük, Katalin Adél megszületése (1960) előtt elvált. 1966-ban kötött házasságot Takács Sándorral, aki örökbe fogadta a kis Katicát. Jakab Vilma 1979 karácsonyán, leánya, Adél 2011 januárjában hunyt el.

Jakab Vilma rendszeresen vezetett naplót, élete fontosabb eseményei mellett megörökítette a mindennapokat is. Feljegyzéseit többnyire kalendáriumok, illetve egyéb nyomtatványok⁴ lapjaira írta: valószínűleg időről időre különálló papírlapokon, füzetekben is rögzítette emlékeit, amit aztán később bevezetett egy füzetbe.

Jelen írásunkban ezúttal az ünnepnapokról: névnapok, illetve a karácsony és a szilveszter megünneplését megörökítő feljegyzéseket közöljük az 1939 és 1950 közötti évekből, és további egy bejegyzést még 1969-ből is.

Ez a naplórészlet egy 42 lapból álló, A/4 formátumú, vonalazott spirálfüzetben olvasható. Jakab Vilma a jelzett időszakból származó, egyéb írásokból másolta át a

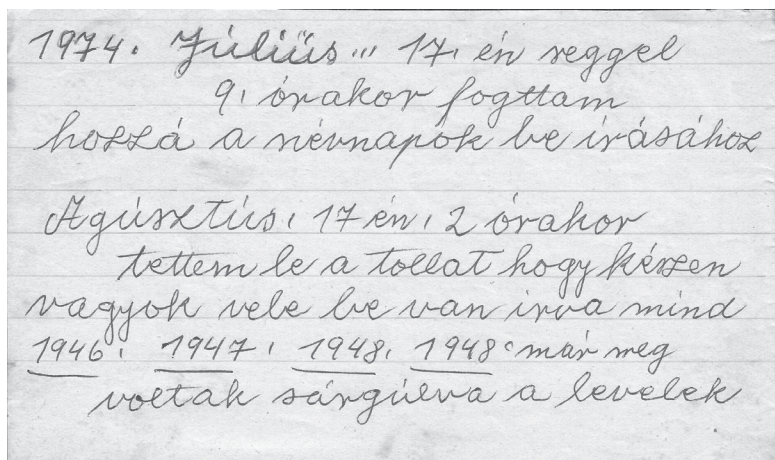
¹ Sándor Mária: „Írtam ide.... Jakab Vilma”. Egy bihartordai háziasszony feljegyzései, 1939–53. In: Sándor Mária (szerk.): A Bihari Múzeum Évkönyve XVII–XIX. Berettyóújfalú, 2014. 171–217.

² Jakab Vilma családjának tulajdonában. Itt mondok köszönetet Faragóné dr. Takács Katalinnak, Jakab Vilma unokájának, aki nemcsak a füzetet bocsátotta rendelkezésemre, hanem a családdal kapcsolatos adatokkal segítette munkámat.

³ Itt fejezem ki hálámat kedves munkatársamnak, Makleit Bélánénak, aki a szöveg digitalizálását végezte, továbbá a szöveggondozás fázisában értő meglátásaival, kiegészítéseivel is segítette munkámat.

⁴ Olyan nyomtatványok, amelyekhez hozzá tudott jutni, és üres lapjai voltak. Pl. az 1954–61 közötti feljegyzéseit, aminek a Mindentudó könyv címet adta, egy sörkereskedelmi célra készült nyomtatvány lapjaira írta.

füzetbe a bejegyzéseket egy hónapig tartó munkával, ahogy a füzetbe elhelyezett különálló jegyzetlapon szereplő mondatok megörökítik: „1974. július 17-én reggel 9 órakor fogtam hozzá a névnapok beírásához. Augusztus 17-én 2 órakor tettem le a tollat, hogy készen vagyok vele, be van írva mind, 1946–1947, 1948, 1949⁵ – már meg voltak sárgulva a levelek.”

I. kép. A füzetben elhelyezett cédula a bejegyzések bemásolásáról

A spirálfüzetben más, egyéb helyről bemásolt írások, illetve újságkivágatok is szerepelnek.⁶ Ezek közül az ünnepnapokról írt jegyzeteken kívül (amelynek a szerző naplórészletnek a *Névnapokról feljegyzések* címet adta) e helyen még az 1944-es frontátvonulás krónikáját közöljük, ami az ünnepekről szóló feljegyzések 24 oldala után következik közvetlenül, további négy oldalon.⁷ A bejegyzés utolsó mondata szerint – amit forrásközlésünk főcímének választottunk – 1974. november 20-án másolta be Jakab Vilma, szintén régi feljegyzésről.⁸

⁵ A kézírás szerint az utolsó év is 1948 – feltételezhetőleg elírás.

⁶ A füzet tartalma: Emlékezés a bihertordai református gyülekezet múltjáról. (12 lap); „Eredeti feljegyzésből leírtam: 1966. május 5–30-ig, ebbe a füzetbe maradandó emléknél leírtam 1974. június 30.” (kis cetli mellékelve: „V. 5-étől 30-áig lettem kész vele. Oláh Balázs tiszteletes úr adta ide.”); Névnapokról feljegyzések (24 oldal), 1944–1945 (4 oldal); újságkivágatok beragasztva: Debrecen felszabadulása – Események napról napra 1944, képek Hajdú-bihari Napló 1974. október 20. (3 oldal), Debrecenbe érkezett a szabadság lángja (1 oldal); „A Petőfi Termelőszövetkezet Párt és gazdaság vezetése által rendezett névadó ünnepségen ezzel a beszéddel köszöntötte Sanyi az ünnepeket. 1974. július 20.” (5 oldal) – Jakab Vilma vejére, Takács Sándorra utalás; Névadóköszöntés 1976. augusztus 8-i dátummal

⁷ A frontátvonulás bihertordai eseményei megjelennek a 2014-ben kiadott forrásközlésben is (Sándor i. m. 188–190.), illetve a névnapos feljegyzések között is találunk utalást ezekre, azonban Jakab Vilma itt egy pontosabb összefoglalását adja a történeteknek, sok újabb adattal, amelyek közül többet az 1944 után eltelt 30 év távlatából tudott hozzátenni: pl. hogy az 1944-ben ledőlt templomtornyot csak 1970-ben építették újjá.

⁸ Nem ismeretes, hogy Jakab Vilma mennyi kiegészítést tett az eredeti feljegyzéseihez, illetve hogy mikor

Jakab Vilma feljegyzéseit, mint ahogy a korábban közölt naplót is, egyes szám első személyben vezette. Házastársáról Imre megnevezéssel szól. A névnap feljegyzésekben a saját (Vilma-nap – december 4.), illetve leánya, Adél névnapjához (január 28.) kötődő események sorát rögzíti 1945 és 1951 között. Megtudhatjuk, hogy kik érkeztek az ünneplésükre, s milyen módon köszöntötték a családot. Az írásokban többször megjelenő további tulajdonnevek: Sándor, Jakab Vilma öccse, illetve Ilonka, annak felesége, és gyermekük, a kis Ilonka. Szintén Jakab Vilma testvére, Mária (Mariska), férje Kara Benjámin és annak családja. Jakab Vilma öccse, József és felesége, Sarolta, továbbá gyermekeik: Erzsébet és Józsika is több évben köszöntik a névnaposokat. Az 1969-es bejegyzés Jakab Vilma veje, Sándor neve napjáról szól, ebben már megjelenik a szerző kis unokája, az 1960-ban született Katika. Visszatérő szereplők még a családon kívül: Adél barátnői, Gönczy Piroska a Bihartorda melletti Sáprról, illetve a szomszéd leány, (Varga) Magda. A faluból Csabai Gyula, egy alkalommal pedig Harmati László a családjával, valamint „Szőnyi Gábor bácsi”, „Szondi Sanyi”, és a távolabbi rokon Kara Sándorné és lányai. A férj, Gál Imre zenésztársai lehetnek Sziki Béni és Sziki Dezső, ez utóbbi a családjával szemben lévő házban lakott.

Jakab Vilma 1939-től karácsony és a szilveszter megünneplésének krónikáját is megőrökíti. 1939–41 között még a szülőfalutól messze töltött fővárosi ünnepeket mutatja be, igen szűkszavúan. Az 1944-es bejegyzéseknél központi szerepet kapnak a faluba érkező orosz katonák.

A bejegyzések nem csupán az események sorát rögzítik a szerző sajátos szempontjából, hanem a hozzájuk fűződő érzelmeket is megőrökítik. Az írásokból kirajzolódik egy bensőséges anya-leánya viszony.

A szöveget a füzetben szereplő sorrendben közöljük. A tájnyelvi kifejezési formákat meghagytuk, az egyes, napjainkban már kevésbé ismert szavak jelentését lábjegyzetben adjuk meg.⁹ A dűlő- és határneveknél ugyancsak az eredeti leírásban szereplő formáját közöljük, de minden más esetben a mai helyesírást követtük, a sok helyen hiányzó központosítást pótoltuk.¹⁰ Az értelmezéshez általunk szükségesnek vélt mondatkiegészítéseket szögletes zárójelbe tettük. A számneveket azon esetekben jelöljük

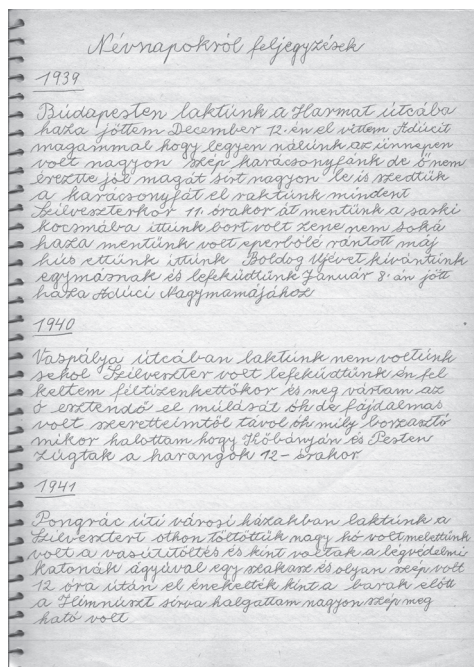
írta azokat, amikről a fennmaradt spirálfüzetbe másolta. A fogalmazásban ugyanakkor már megjelenik a másolás időpontjában uralkodó ideológia megközelítése: 1974-ben már az eseményeket Magyarország felszabadításaként említi.

⁹

¹⁰ A közlésben egyébként Sipos Péter ajánlásait vettük figyelembe. (A XX. századi forráskiadás problémái és ajánlás a forráskiadás szabályzatára. Fons. 7. évf. 1. szám. 171–184.)

számjeggyel, ahol Jakab Vilma is így írja, csak akkor írtuk ki betűvel, ha a feljegyzések szerzője is így tett. Az eredeti füzet új oldalainak első szavát dőlt betűs közlésünkben álló betűtípussal szedtük.

A naplók közlésével a néprajzi és a helytörténet-kutatás számára kívánunk forrás-ként szolgálni.

2. kép. A füzet azon lapja, amelyen az ünnepnapok feljegyzései kezdődnek

Névnapi feljegyzések¹¹

1939

Budapesten laktunk a Harmat utcába', hazajöttem december 12-én, elvittem Aducit magammal, hogy legyen nálunk az ünnepen. Volt nagyon szép karácsonyfánk, de ő nem érezte jól magát, sírt nagyon. Le is szedtük a karácsonyfát, elraktunk mindent. Szilveszterkor 11 órakor átmertünk a sarki kocsmába, ittunk bort, volt zene, nemsoká hazamentünk. Volt eperbóle, rántott máj, hús. Ettünk, ittunk, boldog új évet kívántunk egymásnak és lefeküdtünk. Január 8-án jött haza Aduci nagymamájához.

¹¹ Ezt a címet adta a forrás szerzője, bár – mint a bevezetésben is leírtuk – a feljegyzések a névnapi mellett a karácsony és a szilveszter megünneplésére is tartalmaznak utalásokat, sőt az első

1940

Vaspálya utcában laktunk, nem voltunk sehol. Szilveszter volt, lefeküdtünk, én felkeltem fél tizenkettőkor és megvártam az óesztendő elmúlását. Ó de fájdalmas volt szeretteimtől távol. Ó mily borzasztó, mikor hallottam, hogy Kőbányán és Pesten zúgtak a harangok 12 órakor.

1941

Pongrác úti városi házakban laktunk, a szilvesztert otthon töltöttük. Nagy hó volt, mellettünk volt a vasúti töltés és kint voltak a légvédelmi katonák ágyúval egy szakasz, és olyan szép volt, 12 óra után elénekelték kint a barakk előtt a Himnuszt. Sírva hallgattam, nagyon szép, megható volt.

3. kép. Jakab Vilma és Gál Imre esküvőjük napján, 1938. szeptember 22-én

1942

Karácsony napja

Úrvacsorát vettem 10 év után, mert a szülőfalumtól mindig távol voltam, de mikor itthon voltam, vasárnapi napon Anyámmal mindig elmentem a templomba, Adél is, Én is. Kemencébe főtt a tyúkhúsleves, birsalmamártást elkészítettem, mielőtt elmentem.

Tészta volt, mákos, hosszú, túrós lepény, szalakárés¹², üres kalács. Hazajöttünk a templomból, megebédeltünk, elmosogattam. Akkorára harangoztak, elmentünk délután is, Anyám is, jó volt a templomi ünnepi áhítat alatt érezni magunkat. Hazajöttünk, jószág körül széjjelnéztünk, és átmentünk egy kicsit Anyámékhoz. Hazajöttünk, lefeküdtünk.

1942

Második napja a karácsony ünnepnek. Itthon voltunk, nem voltunk sehol, csak Anyámék¹³. Az ebéd húsleves volt, borjúhúsból pörkölt, mákos, túrós. Az idő nagyon hideg volt, kevés hó.

1944

Orosz tiszti konyha volt nálunk. Nagy vacsorák és ebédek voltak. Idejöttek sok tisztek ebédelni. Idejöttek október 20-án, elmentek november 16-án Tiszaigarra. Nagyon jó emberek voltak, Sándor, Viktor volt a szakács, mink mosogattunk, törölgettünk. Így telt el a november 5-ike. Mikor elmentek, hallatszott rólok, hogy Tiszaderzszen lebombázták őket. Én nagyon sajnáltam.

1944

Karácsony szombatja, vasárnap volt a reggeli dolgot elvégeztük a háznál, és három kereszt kóró vágásához kötélnek valót magunkhoz vettünk, és mentünk ki együtt mind a hárman a Király tiszteletes úr földjére kóróvágni. Sütött a nap, nem fáztunk, hamar megcsináltuk, összekúpoltuk és hazajöttünk 1 órára. Megebédeltünk, az ebéd készen volt, töltött káposzta és mákos, diós tészta. Adél el lett engedve Sáptra, Göncy Pirihez, én elkísértem a három fáig, hazajöttem, elvégeztük a dolgot, este lett. Szent karácsony ünnepének az estéje, a karácsonyfa elébe álltunk, meggyújtottunk egy pár szál gyertyát, és elénekeltük: Az Istennek szent angyala, aztán: Mennyből az angyal. Hét órakor lefeküdtünk. Nagyon sokat gondoltam Adélra meg Édesanyámra. Nyugodjon csendesen, békében.

Karácsony első napja. Felkeltünk, befűtöttem, megreggeliztünk és főztem az ebédet, csirkepaprikást makarónival. Elmosogattam, Adél elébe akartam menni, mert úgy beszéltük meg, hogy 2 óra után megyek elébe. Az idő száraz, poros út volt, a nap sütött. Ahogy az ajtón kilépek, Adél itthon volt, mert jött Jakab Margit néni és hogy ne jöjjön

¹² szalakális – szalakáli, sütési adalékanyag. A szalakálit boltban vásárolták a háziasszonyok.

¹³ Értsd Anyáméknál

egyedül, eljött Ő is vele. Így aztán hamarabb is itthon volt. Átjött Ilonka is a kicsi Ilonkával, és így együttesen kimentünk a temetőbe az Édesanyám sírjához, vittünk ki fenyőágot. Ilonka bejött 7 óráig, aztán hazamentek. Adél meg én beszélgettünk ketten, hogy hogy érezte magát Sápon, és hogy milyen szeretettel fogadták, de nagyon sokat gondolt haza. Karácsony második napja. Elvégeztük a reggeli dolgot és mind a hárman mentünk kóróvágni, a hátunkon két kereszt kötélnek való, Imrének négy kereszt, és mentünk ki, a Pálfokára¹⁴ és még kiértünk, mindig veszekedtünk. Adél egy szót sem szólt, hallgatott. Haragudott rám Imre, amiért ünnep első napján nem mentem, akkor jobb idő volt, sütött a nap is, most meg hideg, zúzos¹⁵, ködös idő, csak úgy marta a hideg az arcunkat, mikor kiértünk a faluból, fáztunk is nagyon. mikor odaértünk, azonnal fogtunk hozzá. Imre felét, mink ketten a felét, de csupa zúzos, jeges volt a kóró, a markom tele volt jeges hóval, meg fázott is a kezem nagyon, sirtam is kint. Adél túrte, sőt még engem is megcsókolt és nagyon vigasztalt, pedig hej, de nagyon sajnáltam őtet is. Mikor keservesen levágtuk, Imre ment kötni, de nagyon rossz volt kötni, mert jeges, zúzos volt és az inge tele lett hóval, a keze szárán folyt a hólé, akkor megint énrám haragudott, hogy jobb lett volna tegnap kimenni, ünnep első napján, akkor ezt a szenvedést nem kapta volna, haragudott rám. Kész lettünk nagy keservesen, 8 kereszt és 12 kéve napraforgó, összeraktuk és indultunk haza. Két órára értünk az otthonunkba, mikor jöttünk már nem volt olyan hideg, nem fáztunk egyikőnk se. Az ebéd töltött káposzta, és mákos, diós bejgli volt. A szomszédasszonyra volt bízva a jószágetetés.

1944

Szilveszter

Elvégeztem a reggeli dolgot. Elmentem a templomba a szomszédasszonnyal, mondta, hogy szóljak be, ő is jön. Nagyon szép istentisztelet volt, nagyon sokan voltunk. Az ebéd rántott leves volt, savanyú krumplifőzelék és rántott sült sonka. Ebéd után itthon voltunk, délután eljött Mariska, bent voltunk a szobába, és jött egy fiatal szovjet katona, hogy engedjük meg, hogy itt aludjon, a barátja meg a szomszédba volt, és azt mondtuk, hogy nincs itthon a gazda, mindjárt jön. Beszélgetett, hogy fáj a lába, 45 kilométert jött, megyen a frontra, ne féljünk, nem bánt bennünket, nincs fegyvere se. Imre jött is nemsoká, mondta, hogy itt nincs hely, két ágy van és hárman vagyunk, hanem elviszi és

¹⁴ Pálfoka: szántó föld neve Bihartorda északkeleti határán, Bakonszeg felé. Molnár Ambrus: Két sárréti falu határának helynevei (Bakonszeg, Bihartorda) Kézirat, DMNA 1364. 53. Vö. Kovács Attila: Település- és lakóház-felépítés Bihartordán. Kézirat, DMNA 1273-71

¹⁵ zúzmarás

elhelyezi. És kérdezte a szovjet katona Imrét, hogy magyar[-e]. Mondta, hogy magyar és eldalolta oroszul nagyon szépen *A Volga mentén*, rágyújtott. És hívta Imre, hogy mehetünk, és elköszönt, ment, elvitte Kékiék¹⁶. Ott hagyta, de nemsoká jött is utána, itt a szomszédba volt a barátja és ők elmentek maguktól, nem tudtuk meg, hogy hová. Mariska is elment haza, aztán mi magunk maradtunk, én nem éreztem jól magamat, korán lefeküdtem, hat órakor. És én mindig úgy szoktam szilveszterkor, hogyha le is fekszem, felhúrom az órát a 12-re, és meg szoktam hallgatni az óesztendő búcsúztatást. Kiállok az ajtóba, és úgy hallgatom végig, de most nem tudtam, mert minden órám elvittek az oroszok és így éjjel fél kettő volt, mikor felébredtem 1945-ben.

4. kép. Gál Adél a 18.születésnapján, 1944.június 10-én

1945 [január 28.]

Vártuk Sápról Pirikét, meg is érkezett délután fél kettőre. Adél is nagyon örült, beszélgettek, dominóztak, így eltelt az idő estig. A vacsora csirke- és tyúkaprólékból leves volt, grízgaluskával, aztán csirkepaprikás makarónival, utána bor. Átjött Kara úr meg Csabai Gyula, még táncoltak is Pirikéék. Itt volt Mariska is meg sógorom. Olyan szé-

¹⁶ Kékiékhez

pen muzsikált Kara úr; hogy egy-két nótát el is dalolt sógorom. Karák elmentek 11 órakor; Mariskák pedig fél egykor. Este mindenki szépen megköszöntötte Adélt, névestéje volt január 28. Lefeküdtünk és aludtunk a kései lefekvés után, de Adél és Pirike még az ágyban beszélgettek fél kettőig.

Január 29.

Felkeltem öt órakor; mert sütöttem két tepsi pogácsát. A lányok fél nyolckor keltek fel, mindent rendbe tettek. Reggeliztünk, volt tepsibe' sült krumpli, kolbász, oldal, sonkaszelet és finom tea és pogácsa. Reggeli után leckét kérdezett ki Pirike, ez volt úgy 10 óra körül, kopogtatnak az ajtón és egy orosz katona jött be. Ennivalót kért, adtunk neki és kérdezte, Adél, Pirike testvérek[-e], mondtuk, hogy igen. Tiszta új bőrkabát volt rajta és jó kesztyű, mondtuk neki, hogy cseréljük ki, azt mondta, hogyha Budapest kaput lesz, akkor visszajön és nekünk adja. A kesztyűre meg mutatta, dugjuk össze a kezünket, ha fázik. Nemsokára kézfogással elköszönt és elment, utána jött apám megköszönteni Adélt. Megkínáltam tea és pogácsával, jött Sarolta Józsikával.

Nagyon szép verset szavalt el, majdnem sírtunk is, 11 óra körül jött Ilonka, kívánt ő sok minden jót, nagyon boldog neve napját Adélnak, őtet is megvendégelt, ami volt, mindenből. Elment mindenki haza. Mi is megebédeltünk egy órakor; tyúkhúsleves csigatésztával, a hús kirántva finom krumplival, utána finom pogácsa, szalakárés tészta. A lányok nótát írogattak, beszélgettek, dominóztak. Estefelé átjött Kara úr Csabai Gyulával, Erzsike meg Józsika. Kara szépen muzsikált és dalolta is. Adélék táncoltak, Erzsike, Józsika beszélgettek, jól érezték magukat. Kara úr meg Csabai Gyula kilenc órakor elmentek, Erzsikéék is. Mi megvacsoráztunk, aztán lefeküdtünk. Pirike másnap a doktor úr kocsiján hazament Sápára. Így telt el az 1945. évnek Adél névestéje és a neve napja is örömben.

1946

Nevem napja

Kisütöttem december 4-én háromféle tésztát, habosat egy tepsivel, egy tepsi túróst, egy tepsi lekváros rácsost. Vacsorára egy csirke volt tarhonyával, megvacsoráltunk, közbe átjött Magdus köszönteni, marasztaltuk, itt is maradt, vacsora után hazament. Szüleinek is egy tányéron a tésztákból [küldtem]. Később azok is átjöttek, ahogy beszélgettünk, hogy az ablak alatt szépen szól a tárogató. Jóska fújta, a kicsi Józsika meg danolta mellé, hogy sokaig éljen Vilma néném. Aztán bejöttek, adtam vacsorát, tész-

tákat, bort jól éreztük magunkat, még Magdus is visszajött szüleivel együtt. Jó sokáig fent voltunk, Adél, Magdus dominóztak.

Mindnyájan felvirradtunk erőben egészségben, elvégeztük a reggeli dolgot. Apám jött a tejér' és szeretettel megköszöntött. Azután reggeliztünk friss szalonna és tepertő, tea volt a reggeli. Jött Jóska Saroltával köszönteni, megkínáltam őket, ettek, jól érezték magokat, mi is. Két csirkét vágtam le ebédre és vacsorára, 10 óra után átjött Ilonka a kislánnyal, megköszöntöttek mind a ketten. A kicsi Ilonka is mondott köszöntőt, Ilonka sírt nagyon, Én is. Anyósom is eljött, azt is megvendégeltem. Ebéd volt csirke gulyásosan meg tészták, a kicsi Ilonka is velünk ebédelt. Erzsike nem tudott bejönni, mert beteg volt. Ebéd után játszottunk a kicsi Ilonkával, Szondi Sanyi is eljött köszönteni 3 óra fele, aztán végeztük az esteli dolgot. Este lett, megvacsoráztunk, csirkepaprikás volt nokedlival, tészta, tea, Ilonka volt még a vendégünk, este vártunk 8 óráig. Így telt el a nevem napja és az estéje, ki tudja, hogy a jövő esztendő mit hoz számunkra.

Karácsony XII. 26.

Reggeli dolgunkat elvégeztük. Megreggeliztünk, kávé-kalács. Adél készült a templomba, én itthon maradtam, főztem rucalevest, töltött káposzta is volt, meg a fokhagymás melle, combja, krumpli möring¹⁷, tészták. Megebédeltünk, délután nem jött senki Adél is itthon volt. Este átmentünk Ilonkáék, fél nyolckor hazajöttünk, meggyújtotta Adél a karácsonyfán a gyertyákat. Nagyon sokáig néztük, gyönyörködtünk benne, aztán elfújáltuk. Boldog karácsonyt kívántunk egymásnak.

1947. január 1.

Jó Isten segítségével felkeltünk, boldog új esztendőt kívántunk egymásnak, elvégeztük a reggeli dolgot, ettünk és készültünk a templomba. Ilonkáék fele mentünk, ő is jött. Nagyon sokan voltunk a templomba', nagyon szép prédikáció volt, nagyon megfigyeltem. Mondta a Tiszteletes Úr, hogy ma reggel sok százezer ember kint a fogságban ugyanazt kívánja saját magának és családja részére, amit én is tiszta szívemből kívánok Mindnyájunknak. Egy boldogabb új esztendőt, segítse haza a jó Isten az ott messze kint levő hadifoglyainkat az új esztendőben haza. Mindenkit az otthonába, családjához. Sírtunk, nagyon sírtunk, mindenki a templomba'. Többek között prédikálta azt is, hogy vajon ez az esztendő kinek, mit hoz, tartogat a számunkra, díszítünk-e karácsonyfát, vagy fejfát kell díszítenünk, viszontlátjuk-e szeretteinket, megtartja-e a

¹⁷ möring = tört krumpli. Vö.: Új magyar tájszótár III. Akadémiai Kiadó 1992. 1302.

jó Isten egészségünket. Sírtunk, nagyon sírtunk minden. Dél volt, hogy hazajöttünk a templomból. Ebéd volt orjaleves, krumpli és háromféle rétes. Ebéd után eljött Ilonka a kicsi Ilonkával, boldog új esztendőit kívántak szeretettel. A kicsi Ilonka elmondta a kis köszöntő versét: Én még kicsi vagyok, Pici szívem pici szám, Boldog új évet kíván. Nevettük, olyan jól állt neki, összevissza csókolgattuk. Mi is megcsókoltuk egymást és boldog új évet kívántunk egymásnak.

A délutáni istentisztelet után zászlószentelés volt a Kisgazdapártnak. Vig Feri tartotta a zászlót meg Garbera Margit, meg Jakab Tika.

Január 26.

Az idő nagyon hideg, zúzmarás, hideg tél van. Vasárnap este megtartottuk az én drága kislányomnak a neve napját, Édesapámék jelenlétükben, együtt. A kicsi Ilonkát elhoztuk nagy kendőbe, egész nap itt volt. Mikor levetkeztettük, azonnal Adél elébe állott és megköszöntötte a szokott kis verssel (Én még kicsi vagyok / Sokat nem mondhatok / Azt kívánja szívem szám, / sokáig éljél, Adélkám) összevissza csókolgattuk. Én főztem jó ebédet, Ilonka is eljött, csak apám nem érkezett. A borbélynál volt, ott meg sokan voltak és nem tudott jönni, úgy, hogy mink meg is ebédeltünk. Egy óra múlva érkezett meg, az ebédje melegen volt. Volt jó tyúkhúsleves csigával, hús kirántva, krumplimóring hozzá és sütemények. Volt hájas tészta, darázs-fészek, szalakárés, elkészítettük tányérra, az asztalra tettük, kevés fogyott el belőle, a kicsi Ilonka nem is igen evett, csak egy kis húslevest. Tele volt a játékos jövedvvel, játszottunk is vele. Apám elment előbb haza, Ilonka később, eszegettünk, beszélgettünk. Adél etetett, mert magunk voltunk itthon. Ilonka eljött estefele hazavitte a kislányt. Nagykabátba tettük, elvitte az örömeinket is. Megvacsoráltunk, Ilonka még visszajött, úgy gondolta egy kicsit teljen még az idő, nézegettek fényképeket, Adél felolvasta az emlékkönyvét, aztán elolvasta a Hatvani professzor történetét és még sokat beszélgettünk. 8 óra: elment, szomorú, de bizakodó szívvel haza, így töltöttük el együtt a család Adélka napját egy kicsit előbb. Nagyon sokat gondolva és beszélgetve róluk, szomorúan Édesanyámról és Sándorról.

Január 28.

Kenyeret sütöttem, bevettem, utána megreggeliztünk, kint elvégeztük a jószágetetés sorját. Az ebéd paprikás krumplileves volt, utána finom csöröge¹⁸. Az ebéd is megtörtént, elmúlt a délután is, esteli munka elvégzése is és ahogy megvacsorázunk, ki-

¹⁸ csöröge

áltottak a kapun: Vilma néni. Kiment Imre, Kara Sándorné jött a lányaival, Erzsike, Irma, Mariska, eljöttek köszönteni Adélt. Elhelyezkedtünk, az asztalt az ágy elé vitték, odaült Magda, Irma, Mariska, mink meg ültünk a kemence körül. Piroska vitte a szót az angóranyúl-tenyésztésről, meg Mariskáékról. Adélék dominóztak, Ilonka fódózott, beszélgettünk, behoztam a süteményes tányért, kínálgattam a vendégeket, háromszor, négyszer, el is fogyott. Piroskáék elmentek haza 8 órakor, értök jött a fia, Sándor. Én sütöttem egy kis kolbászt azt megvacsoráltunk. Ilonkát hazakísértük, aztán lefeküdtünk. Tizenegyen voltunk az Adél névnapja estéjén.

Január 29.

Erőben, egészségben felvirradtunk mind a hárman. Tavaly, 1946-ban beteg volt Adél a neve napján. Én befűtöttem, jó meleg volt a szoba, Adél még ágyba volt, megköszöntöttük mind a ketten verssel. Felkelt, felöltözött, kitakarítottunk, közbe jött apám a tejér'. Adélt megköszöntötte, meghívtuk, hogy reggelizzen velünk. Volt oldal, kolbász, sült krumpli. Közbe átjött Magda Adélt megköszönteni, meg ő is szép verssel állott elébe. Ilonka is szép maga költötte verssel, megölelte Adélt, és a harmadik sornál már nagyon sírt, sírtunk mi is, megcsókoltuk egymást és megköszöntük a sok jó kívánságait, hoztam be neki a kemencéből jó meleg teát és süteményt. Utána jött Kara Mariska Adélt köszönteni, őtet is megvendégéltem, elment. Elvégeztük az esteli dolgot és úgy határoztunk, hogy az este elég későn feküdtünk le, és talán már nem jön senki, és lefekszünk. Adél el is kezdett ágyazni, a szobába még széjjelláttunk, nem volt olyan késő, hát halljuk a nagy beszédet, szalad be legelő, utána Erzsike, Sarolta, megvárták egymást és kopogtattak az ajtón, mondtuk, hogy szabad. Sarolta, Erzsike szépen megköszöntötték Adélt, azután haptákba csapta magát Józsika, és ő szép verset mondott. Adél csókokkal megköszöntötte, mondtuk, foglaljatok helyet, behoztam a tányér süteményt, az asztalra tettem, kínáltam őket, el is fogyott. Jól érezték magukat, egy kicsit elbeszélgettünk.

December 2.

Hajnalba indultunk ki a kis otthonunkból, mind a hárman Sáptra, elutaztunk Kunmadarasra Jucihoz meg Nagynénihez. Alig mentünk el két telefonfa hosszát, hát a Jutka cica jött utánunk. Imre haragudott, hogy vissza kellett jönni, de csak visszajött, és betette a konyhába, mink addig ott álltunk Adéllal és hallottuk, hogy Rábén¹⁹ a toronyba ütötte a 4 órát. Odaért Imre és mentünk. Sápig nem találtunk senkit. Az állomásnál már sokan

¹⁹ Nagyrábé, Bihartorda szomszéd községe

voltak, ott vártunk egy fél órát, nemsoká jött a vonat.²⁰ Nehéz szívvel elkészöntünk, de hát már olyan régen el akartunk menni, mindig csak készültünk. Most már rászántuk magunkat és elmentünk. Ladányig²¹ álltunk, sok volt az utas, ott kiszálltunk, háromnegyed óra hosszat vártunk, és jött a vonat. Szép tiszta gyorsvonattal mentünk Karcagig. 7 órakor indultunk el Ladányból és odaértünk már negyed nyolcra. Ott aztán vártunk fél tízig, szép tiszta másodosztályú váróterembe'. Adél vett újságot, olvastunk, eszegettünk süteményt, fél tíz után jött egy kis vicinális vonat. Két kocsija volt, beültünk és mentünk, döcögöttünk Kunmadaras felé.

Körülbelül fél tizenegyre értünk oda, egy kis takaros állomás volt Kunmadaras. Kiszálltunk, nem várt bennünket senki, de nem búsultunk, Adél ismerte az utat, és mentünk, egy nagy széles utca, ez volt a Zöldfa utca, el is értünk a Juciék házokhoz. Én kiáltottam be, de egy kislány nézett ki, azt mondta nincs itthon Juci néni, a piacon van. Tessenek bejönni, bementünk, a két kis gyerek az a díványon ült, vártak bennünket, köszöntek, hozzánk jöttek, de nemsoká hazajött Juci is a piacról. Nagyon, de nagyon megörült, csókolgatott bennünket sokáig, aztán mondta, hogy foglaljunk helyet. Beszélgettük, közbe 'főzött. Akkornap ott voltunk, másnap átmentünk tíz óra körül Nagynénihez. Megtartott bennünket ebédre is, vacsorára is, de Juciék²² aludtunk.

Csütörtökön megint Juciék voltunk, akkor délután indultunk is haza. Elbúcsúztunk Juciéktól, aranyos gyerekeitől. Az állomáshoz kikísért Nagynéni, meg volt nála egy vendéglány, Ilonka. Vártunk egy fél óra hosszat az állomásnál, de olyan hideg lett, ereszkedett le a köd, sötétedett. Nagynéniék el is köszöntek, hazamentek. Este lett, a villanyokat is felgyújtották az állomásnál.

Beérkezett a kis vicinális, beültünk, de tele is lett a kocsi azonnal, de abba' nem égett a villany. Sötétben ültünk, nyugtalanok voltunk, csak valami baj ne érne bennünket, érnénk haza szerencsésen. Körülbelül hat órára értünk Karcagra, ott már világos volt, égtek a villanyok mindenfele, fél óra múlva jött a vonat Pest felől, beültünk, megtértünk, Adélka vett egy könyvet: 4 forint 50 fillér volt. A két jómadár volt a címe, de nagyon jó, vidám olvasnivaló volt benne. Egymás kezét fogva ültünk a vonatba, ott is világos volt, 15 perc múlva Püspökladányba értünk, ekkor volt este 7 óra, december 4-e csütörtök este, a nevem napja estéje. Kiszálltunk, egymásra vigyáztunk, bementünk a váróterembe, de nem volt hely, álltunk, közbe megpillantottuk Saroltát, mellette Kö-

²⁰ Más központozással: Odaért Imre és mentünk Sápig, nem találtunk senkit [értsd: senki ismerőst] az állomásnál. Már sokan voltak ott, vártunk egy fél órát, nemsoká jött a vonat.

²¹ Püspökladány

²² Juciéknál

vérné Kovács Gizi, Majosi Gyuszi, mentek Pestre, várakoztak a vonatra. Később lett ülőhely, én leültem, de Adél állva olvasott. A váróteremben viccelődtek, nevettek, úgyahogy, valahogy lassan eltelt az idő, kilenc órakor jött a mi vonatunk. Úgy örültünk, hogy azt le sem lehet írni, csak érezni lehetett. Kiáltották hangosan Sáp, Berettyóújfalu felé második vágány. Siettünk beszállni, örültünk nagyon, egymásra vigyáztunk, mondtuk, mindjárt otthon leszünk. Vár bennünket Imre az állomásnál, ahol megmutatta, ott fog állni, hogy fog örülni ő is, hogy hazaérkezünk. Füttyölt a vonat, hosszan éleset, még a szívemen is végigszaladt, 5 perc, 4 perc, 3 perc, mindjárt ott leszünk Sápon. Be is érkeztünk, ott állott Imre, ahol megmutatta, Adél kiáltott neki, szaladt azonnal, köszöntünk egymásnak, rögtön kérdeztük, nincs valami baj? Azt mondja nincs, csak a Jutka nem jött elő, tegnap este óta kereste mindenütt, hívta, de nem jött elő. Úgy búsultunk, hogy jól nézünk ki, a szép Jutkám odavan. Siettünk haza, az idő esős, sáros volt, gondoltuk, hogy hátha mi is hívjuk, és akkor előjön a Jutka. Az úton aztán beszélgettünk mindenről, az ottlétünk hogy telt el, hogy fogadtak bennünket, lassacskán hazaértünk. Közeledtünk, a faluhoz mindjárt hazaérünk – mondogattuk. Mindenütt jó, de csak otthon [a legjobb]. Már mikor a Mihályék kapujához értem, kiáltottam: Jutka. Adél is hívta, én is. Nem hallottunk, nem láttunk semmi neszt.

Bementünk a konyhába, hát szomorúan nyávog az ajtónál. Előjött a hívásunkra. Úgy örültünk neki, megsimogattuk, de olyan idegenül nézett ránk, menni akart ki, de nem engedték. Úgy elszokott tőlünk. Vetkeztünk le a gumicsizmákból, úgy fájt, meg elfáradt a lábunk, azonnal papucsot – az volt. Megyünk be a szobába, hát mit lát a szemünk, terített asztal várt bennünket a nevem napja estéje volt. Volt ital, minden. Hozott a hentestől kolbászt, szalonnát, egy tányérra tette. Üvegbe rum és kis poharak, tányéron sütemény. Megspórolta, amit itthon hagytam: túrós, lekváros és egy fél liter tejjel, azt is asztalra tette. Gyűjtötte, míg oda voltunk. Mikor ezeket megláttuk, nagyon megörültünk és jólesett a meglepetés, meg aztán a gyomrunknak is igen jólesett, mert mire hazaértünk, jó éhesek voltunk. Asztalhoz ültünk és megvacsoráltunk, de előbb megköszöntöttek, finom volt a vegyes rum, azután ettünk. Jó volt a vacsora, az idő 12 óra volt, lefeküdtünk, de reggel csak felébredtünk, mint szoktunk, végeztük a dolgunkat, de olyan jó volt idehaza, az otthonunkban lenni.

December 5.

Felkeltünk, megreggeliztünk, kávé volt és kolbász, ebédre főztem a nagy kakast, mert verekedett is a másikkal. Éppen jött Sziki Béni bácsi Dezsővel, lakodalmat megbeszél-

ni, el is mentek mind a hárman, elintézték, és mire ebédeltünk, hazajött Imre. Finom húsleves volt, a hús kirántva, utána sütemény, maradt vacsora is belőle, köszönteni nem jött senki, elmúlt, így telt el.

Karácsony – szenteste – 24.

Ilonkáké fele mentem délelőtt, 10 óra után. Jakab Erzsikéék esküdtek, és megnéztem kicsi Ilonkával, mert díszítették a karácsonyfát, nagyon szép volt, ott töltöttük a szent estét, szomorú emlékekkel.

December 25. – Karácsony

Felkeltünk a szép ünnepnapon, elvégeztük a szokásos munkát, megreggeliztünk. Kávét és kalács volt, meg kolbász, az ebéd is nagyon finom volt, tyúkhúsleves, a hús zsírba lesütve, krumpli móring, tészták, mákos és diós bejgli. Ilonka eljött a kicsi Ilonkával, hogy megnézik a karácsonyfánkat. Mikor ideérkeztek bementünk a szobába. Mikor meglátta, mondta rögtön, Adélka, milyen szép karácsonyfát hozott neked a Jézuska, biztosan te is jó voltál, mint én, mert nekem is nagyon szépet hozott, sok cukorkát ráakasztott. Anyukája hazament, a kislány itt maradt ebéden is, estefelé vittük haza. Egy kicsit otthon voltunk, aztán hazajöttünk. Míg itt volt a kicsi Ilonka, játszott, örült mindennek. Az idő hideg, havas volt.

December 26.

Felkeltünk, munkánk elvégzése után megreggeliztünk, a szokásos ünnepi reggelit és utána Adél meg Én készültünk a templomba. Voltunk sokan. Hazajöttünk, készítettem az ebédet. Kövérkacsa-aprólék volt levesnek, fokhagymáson a combja, utána köleskásás és túrós rétes. Nagyon finom volt. Ebéd után átmentünk Ilonkáké, láttuk a kicsi Ilonka örömit, hogy tudott az mindennek örülni, nagyon szép is volt a karácsonyfája. Hazajöttünk szomorúan, itthon is meggyújtott Adél egy pár gyertyát, két csillagszórót, de nem jött ének a szánkra. Hiányoznak az életünkből Édesanyám, Édesapám.

December 31. Szilveszter

Ilonkáké kedden, 30-án disznótoroztak, ott voltunk minden estig. 31-én, szerda délelőtt rétest csináltunk, káposztát töltöttem. Rétes kisült, utána betettem a káposztát a kementébe, aztán elkezdtünk öltözködni Adéllal, elmentünk a templomba, az idő egy kicsit sáros volt, de csak menegettünk sokan. Tele is lett minden pad, nagyon szép prédikáció volt. Hazafele hogy jöttünk, Herceg Irénkével beszélgettünk, boldog új évet kívántunk egymásnak. Mire hazaértünk, Imre etetett, itatott, mosakodott, felöltözött, felment a

kocsmába, mert onnan mentek Rábéra muzsikálni, az Iparos Körbe. Adéllal 8 óráig olvastunk, malmoztunk, aztán lefeküdtünk. Én 11 órakor felébredtem, és bevártam az új évet. Szóltam Adélnak is, hogy keljen fel, de nem kelt fel. 12 órakor elkezdtek harangozni, negyed egyig szólt a harang. Adélt megcsókoltam és boldog új évet kívántam neki, azután lefeküdtem, de nagyon soká tudtam elaludni. Elmúlt az 1947-es esztendő is, futó felhők elvitték az esztendőt is, Anyám, Apám. Szomorú érzés futott bennem, mikor elharangoztak, vége, ez is elmúlt, mint a többi. Minden a múlté.

1948. január 28.

Kenyeret sütöttem, utána hájas tésztát, késsel vágottat, utána három tepsi szalakárést, két tepsi lekváros rácsost. Mire ezzel kész lettem, este hét óra lett. Megvacsoráltunk, Adélt megköszöntöttük, könnyek közt. Apám még tavaly köztünk volt, most Ő is hiányzott az asztalunktól. Lefeküdtünk, az eső esett.

Január 29.

Felvirradtunk Adél neve napjára. Szépen kitakarított, megreggeliztünk, børsajt, abált szalonna, tea. Imre átment a kicsi Ilonkáér', mert nagy sár lett, egész éjjel esett az eső. Lestük, vártuk, jöttek is, kiáltotta: szerbusz, jövök már; örömmel levelezett. Adélt megköszöntötte. Nagyon aranyos volt, jól érezték magukat. Én kimentem a konyhába, megpucoltam a tyúkot. Közbe' megérkezett Magdus egy cserép virággal, de nagyon szép volt, Adélt megköszöntötte. Adél, Magdus dominóztak, kicsi Ilonka játszott, tíz óra után ájtott Ilonka, verset akart mondani, de a harmadik sornál a nyakába borult, ölelte, csókolta Adélt, nem tudott mondani többet semmit, sirtunk minden. Hoztam be tésztákat, megkináltam, beszélgettünk, közbe én főztem. 11 óra után eljött Szőnyi Gábor bácsi és mondja viccesen, hogy úgy hallotta, hogy Adél napja van ma. Mondtuk, igen, foglaljon helyet, de előbb Adél elébe állott és úgy a maga keresett szavaival, igazán, de nagyon szépen megköszöntötte. Adtam neki reggelit, azt mondta, hogy későn szokott enni, küldtem Mariskának is, ami jutott, meg tésztákat. Gábor bácsi mikor elment, akkor ájtott Mari néni, megköszöntötte Adélt, őtet is megvendégeltem, egy kicsit elbeszélgettünk, úgy fél 12 volt, hazamentek. Magdával Adél, Ilonka játszottak a malmójátékkal, én pedig hozzáfogtam az ebéd készítéséhez. Tyúkhúsleves, a hús kirántva, krumpfli móríng, meggy mártás, utána háromféle tészta.

Ilonka hazament a jószágot etetni, mi is elmosogattunk, Adél törölgetett, aztán Ilonkával játszott, én is elvégeztem a konyhán. Bent voltunk, dominóztunk, rajzoltunk, a kicsi Ilonka ügyesen rajzolt, Magda még ájtott estefelé, Adéllal malmoztak, nemsoká

Adél hazavitte a kicsi Ilonkát, de előbb megvacsoráltattuk, ami volt délbe' és utána tésztákat. Mikor Ilonka elvégezte otthon a dolgát, visszajött a kicsi Ilonkával, hozott egy tányéron tepertőt, másik kis tányéron szőlőt. Hoztam be tésztákat, ettünk mindnyájan, a lámpát meggyújtottuk, Adél, Ilonka malmoztak egy kicsit. Én a kicsi Ilonkával játszogattam: Lánc, lánc, eszterlánci cérna. Erre csörög a dió, arra meg a mogyoró... Bújj, bújj, zöld ág, zöld levelestül.

Így telt el az idő 8 óráig, a kicsit felöltöztettük, a viharlámpát meggyújtottam, Imre felvette ölbe és hazavitte, de a lámpát a kicsi Ilonka a kis kezébe hazáig [vitte], ekkorra elmúlt fél kilenc, hogy ágyazni kezdtünk. Elmúlt, eltelt, aki hozzánk jött örömmel és szeretettel fogadtuk, akik Adélt megköszöntötték a neve napján.

December 5.

Száraz, hideg, kemény fagy volt, kevés hó a földön, a fákon csipkés szélű zúzmara. Reggel felkeltem 5 órakor, befűtöttem. Adél kiment 6 órakor etetni a jószágot, Ő kint, Én bent végeztük a dolgunkat. Megmosdottunk, Én felvettem az új ruhámat, Adél megvarrta a nevem napjára, nekem adta a cseh cipőt is. Mire rendbe lettünk, fél 10 lett. Szőnyi Gábor bácsi eljött köszönteni, megkínáltam, egy tányér tésztát az asztalra tettem. Volt is, sütöttem bőven köleskásás túrós rétest, linzer pogácsát, lekváros és mákos kiflit, még egy mákos hosszú is sült. Nevem napján Adéllal ketten voltunk, mert Imre elment szombaton délelőtt 10 órakor Rábéra lakodalomba és vasárnap 2 óra jött haza, és elébem állt, levett kalappal és megköszöntött, verset mondott el, megebédelt és lefeküdt. Magdus jött át Édesanyjával köszönteni, megkínáltam őket, egy kicsit, beszélgettem velök a múltról, Mari is mondta, hogy volt, egy kicsit összeegyeztettük, hazamentek. Adél kiment etetni. Nekem fel kellett venni az új ruhát, és azt mondta Adél, hogy üljek le és olvassak, most a nevem napja van. Úgy is volt, szót fogadtam, olvagattam a jó meleg szobába', Adél közbe' bejött, malmoztunk, elvégezett odaki mindent. Megitatta a teheneket, bekerült Ő is, ketten egy kicsit elbeszélgettünk, készültünk asztán lefeküdni, így múlt el a nevem napja.

1949. december 4.

Mivel hétfőre esett ötödike, megtartottuk a nevem napját előtte való nap. Adél mindent szépen kitakarított, reggeli dolgunkat elvégezve felforraltam öt liter tejet, mert mindenkinek kávé adtam reggel. Kilenc órára eljött Szőnyi Gábor bácsi, ahogy a szíve diktálta szavakkal, nagyon szépen megköszöntött, adtam neki kávé, kalácsot. Fél tízkor jöttek Sándorék, a kicsi Ilonkával, virágcsokorral köszöntött meg, amely így hangzott: Virágok közt jártam az elmúlt napokban.... Sándor és Ilonka is megköszöntöttek, akkor bekészí-

tettem a reggelit, egy kicsit beszélgettünk, aztán hazamentek. Kicsi Ilonka itt maradt ebédre is. Az ebéd volt rucaleves, krumpli, meggy mártással, tésztát sütöttem, négy tepsi kásás rétest, lekvárosat is, meg egy nagy fonatosat. Egy tepsibe' túrós lepényt, aztán egy tepsibe' aranygaluskát, dióval. Estefelé hazavitte Adél Ilonkát, így telt el a nap. Imre Rábén volt muzsikálni, Adél meg Én olvasni akartunk egy kicsit, aztán lefekszünk. Hozzá se kezdtünk az olvasáshoz, kiáltottak a kapun: Vilma néni, megint, hogy Vilma néni, tessék jönni. Adél kiment kaput nyitni, hát Harmati Laciék jöttek, mikor beértek, Laci háptákba csapta magát és köszöntő verssel szépen megköszöntött, utána Ibolya, utána a kis Pippi, hogy: Én még kicsi vagyok, azt a kis verset, minden nevtünk és örültünk. Laci, Rózsika következtek sorba, ők is szépen megköszöntöttek, aztán mindenki helyet foglalt. Hoztam be a tányér tésztákat, üres kalácsot is, mindenki eszegetett, amelyikből tetszett. Beszélgettünk sok mindenről, a Füles Bagolyban²³ voltak sok viccek, olvastunk, nevtünk, nagyon jól éreztük magunkat. Tíz óráig itt voltak, akkor mentek el, kikisértük őket. Az idő sáros volt, de sütött a holdvilág. Jóska 6-án jött be köszönteni Józsikával. Kalácsot tudtam nekik adni, meg almát. Elfogyott minden tészta, de voltunk is sokan, különösen Laciék megleptek bennünket, aminek nagyon örültünk. Adja a jó Isten, hogy még sokszor érzük meg ezt a napot.

1950. január 29.

Felkeltünk, elvégeztünk minden reggeli dolgot. Tejet forraltam kávénak, kilenc óra után ájtott Ilonka Adélt megköszönteni, azt mondta, hogy Apámék is jönnek a kicsi Ilonkával. Ilonkának adtam reggelit, kávé, kalácsot, egy kicsit beszélgettünk. Bejött Jóska is, utána érkeztek Apám, kicsi Ilonka. Megvendégeltém őket, kis idő múlva elmentek, a kicsi Ilonka itt maradt estig. Az ebéd volt tyúkhúsleves, sült hús, birsalmamártás, tészták pedig, linzer pogácsa, szalakárés és aranygaluska. Estefelé kicsi Ilonka hazament, így telt el a nap. Este eljöttek a sógoromé, megköszöntötték Adélt. Mariska elhozta a köves gyűrűjét ajándékba Adélnak, itt voltak kilenc óráig, aztán elmentek haza. Így telt el a nap is, az estéje is, jól éreztük magunkat, lefeküdtünk mi is.

1950. december 4.

Nagy Irénke megérkezett a déli vonattal, meghívtuk, hogy disznótorozunk, de el lett halasztva, mert nem volt só a boltba és el lett halasztva. Hozott a nevem napjára egy cserép, szép lila krizantém²⁴, itt volt két napig, aztán hazament. Délután sütöttem túrós lepényt,

²³ Füles Bagoly szórakoztató hetilap, rejtvényűjság 1949-ben jelent meg. <http://nektar1.oszk.hu>. Utolsó leltés: 2017. február

²⁴ krizantém avagy margitvirág (Chrysanthemum)

lekváros kiflit. Éppen kiszedtem a kemencéből, megérkeztek Kara Sándorné Mariska, hoztak nagy csokor virágot, hófehér krizantém, őszi rózsával együtt, Adélnak meg egy szép új párnát ajándékba. Megkínáltam őket, elbeszélgettünk, nyolc óra után elmentek.

5. kép. Jakab Vilma lányával és unokájával 1962 karácsonyán

1969. március 18.

Névnap alkalmára sütöttem pehely kiflit, túrós rácsost, és lekváros kiflit. Lemostam a konyhabútort, megpucoltam a gáztűzhelyet. Adélkáék egy órára jöttek haza, délután veteményeztek itthon a kertbe salátát, burgondit²⁵, répát, petrezselymet, de közben szemergett az eső, amit tudtak elvégeztek. Este az öregek napjára kellett menni Sanyinak. Ment Adél is, fél ötre itt volt a Volga kocsí a kapuba, elmentek. Katikával eltöltöttük az időt itt az udvaron, ickézett,²⁶ ott voltam, kint voltam vele fél hatig, aztán bejöttem. Én megpucoltam egy tyúkot vasárnapra, aztán 8 óra körül bementünk, Katikát elrendeztem, lefektettem, lefeküdtem én is, de nem tudtam elaludni. Negyed 12-kor jöttek haza, de akkor sem tudtam elaludni. Vasárnap sütöttem piskótát, Adél meg Sanyi segített kavarni. Az egyik tepsivel jobb lett, mint a másik, mert Adél azt mondta, hogy tetésebb²⁷ kanál lisztet tegyünk, és az keményebb is lett, mint a másik, de a töltelékkel nagyon finom lett. Sütöttem még kis apró pogácsát is, Sanyi hozott két kilo disznóhúst, fasírtot

²⁵ burgundi: takarmányrépa

²⁶ icka: ugróiskola

²⁷ jobban megrakott

csináltam belőle, főtt tojást tettem bele, ebből volt a vacsora, és vittek belőle. Másnap is maradt még belőle itthon, de volt számításba, hogy mennek Bakonszegbe, a Nászaszszonynak vittek meg a tésztákból is. Nagyon sok köszöntője volt Sanyinak. Voltak vagy ötvenen, ha nem többen, és kapott három üveg fél literes konyakot, asztán két üveg háromdecist, Brandyt, két üveg bort. Ezzel be lett fejezve a Sándor-napi jókívánságok, a tésztasütésem, a főzésem. Most már fogyasztjuk.

*

1944. október 8.

Néhány sor a múlt háborúról. Vasárnap délelőtt volt nálunk utcai harc, állandóan hallottuk a lövöldözést és az akácágak úgy tördelőztek le a levegő súlyától. Biztosan vasárnap délelőtt, 8-án lőtték le a templomtornyot a szovjet csapatok, a Pap Elek udvarán állott a tank és onnan. Le is dőlt a magas torony, hat német katona volt fenn, azok meg is haltak, úgy hozták le őket, csupa malterosan. Az iskola kapu bejáratánál voltak sorba lehozva. Egy katonának valaki ellopta a lábáról a bakancsot, mert mezítláb volt. Hogy ki tehette, hiszen abban az időben nem járkált az utcán senki. A hat német katonát ott temették el a Kossuth-szobor mellett, három sírhalom volt kereszttel megjelölve. A ledőlt toronynak a sok tetőbádoggja, fa szerkezete, gerendák ott volt a templomudvaron sokáig, míg el nem tudták hordani. A templomot úgy pucolták be, és maradt csonka toronynak, 1970-ig. Akkor csináltak, szép új tornyot. Mikor az utcai harc volt, a mi udvarunkra is csapódott be valami, ami nagy mély gödröt hagyott maga után. Szalmakazal volt a közel hozzá. Mink leszaladtunk az óvóhelyre, igaz, hogy még nem volt teteje, de mindenki elhúzódott. A golyó állandóan sivított, volt egy kis idő, hogy csendesedett, és akkor fel mertünk jönni. Hát látjuk, hogy mi történt az udvaron. Három tyúkot, két rucát agyonvágott az akna, csupa toll a szalmakazal, az istálló ablaküvegje darabokra kihullva, még szerencsénk volt, hogy nem a házunkat érte az a lövedék, ami beesett az udvarunkra. Az óvóhelyünk ott volt a kert hátulján, Szikiék felől. Az övéké is ott, volt meg a Csókáéké, de éjszakát nem töltöttünk ott, csak nappal mentünk oda, igaz, egy pár éjjel voltunk fent a padláson, a tengeri tetején a dunyha, párna, de nem tudtunk úgy sem aludni, mert egész éjjel mentek a lovas szekerek, halottuk a beszédet, a lármát, hogy kocogtak a lovak. Mindig csak hallgatóztunk Adéllal, nem féltünk, nem is jött be senki, csak reggel vizet kértek.

Október 16.

Bejött az udvarunkra két kocs, széjjelnéztek a lakásba', két szovjet katona volt. Gondolkoztak, beszélgettek egymással és magyarázták, hogy itt maradnak. Kimentek a kocsikhoz, és leemeltek egy nagy sparhetot²⁸, bevitték a konyhába és itt lett a tiszt konyha. Serdült Janiék volt a magazinok.²⁹ Kerítés nem volt, le volt taposva. Kerten jártak keresztül, a két férfi volt a szakács, bemutatkoztak, Sándor és Viktor. Jó dolgunk lett, ettünk, amit főztek, mosogatni és törölgetni kellett. Jöttek dél felé a sok tisztek ebédelni, aztán elmentek, volt nő is köztük, az is tiszt ruhába'. Egy este a szoba egyik oldalára hatalmas nagy térképet szegtek fel és jöttek a sok tisztek. Tele volt a szoba velük, tanácskoztak. A tiszt konyha ideje alatt a kapunkban egy katona őrt állt, ő tudta, hogy ki jöhet be. November 20-áig volt itt a konyha.

November 20.

Felkeltünk, nemsoká elkezdtek pakolni, csak a sparheltot hagyták itt, az meg a Király Tiszteletes Úréké volt, érte jöttek. Kiment a kapun a két kocs, elbúcsúztak, azt mondták, hogy írnak. Mennek Budapestre, de nem írtak, hanem úgy hallottuk, hogy Tiszaderzsénél a németek lebombázták őket, soha többet nem tudtunk rólok. Mikor a tiszt konyha elment, utánok már nem jött senki. Csend lett és nyugalom. Mi is kezdtük a szobánkat visszapakolni, megnyugodtunk, de más is a faluban. De a harc, az még tartott, a szovjet katonák küzdöttek a mi magyar katonáinkkal. Előre, míg Berlinig nem értek, azt hiszem 1944 karácsonyán volt a harc, olvastuk és rádió hallgattuk a borzalmas híreket. Hőiesen küzdöttek a magyar és szovjet katonák, egyformán, Magyarország felszabadításáért.

1945

Egy szovjet tiszt volt eltemetve a Sziki Dezső kertjében, meg a zsidó temetőben is. Mind a kettőt kivitték a temetőbe, egy sírba elhelyezték, fakereszttel megjelölve. A Kossuth-szobortól is kivitték a hat német katonát, két koporsóba helyezték, és rúdon, emberek kivitték a temetőbe. Egy sírba tették, és az is meg lett jelölve fakereszttel: Hősi halottak. Ezt én láttam is, mert arra jártam répilevelet szedni. El is mentem odáig, megnéztem, négy ember behantolta, itt vannak eltemetve a mi temetőnkbe'.

Régi feljegyzésemről ide leírtam:

1974. november. 20.

²⁸ sparhelt: vas tüzhely

²⁹ bolt, tárhely magyarul

Mária Sándor

***“Wrote down my old notes” (“Régi feljegyzésemről ide leírtam...”)* –
*Further memorandums of Vilma Jakab, a housewife from Bihartorda***

The latest publication of Bihari Museum introduced the diary-like memorandums of Vilma Jakab, a housewife from Bihartorda. Now we continue publishing other parts of the diaries and notes preserved by the family; this time we'll cover memorandums of celebrations, such as namedays, Christmas and New Year between 1939 and 1950, and a further note from 1969. A separate section is dedicated to demonstrate the series of events individuals faced with in Bihartorda when the Second World War front line passed through the area. This source publication offers information to local history and ethnographic researches; we can familiarize with the festive traditions and eating customs of village people, and it also can support the research of ethnographic writing.

Mária Sándor

***„Aus meiner alten Notiz habe ich hier eingetragen ...“ –
*Neuere Notizen der Hausfrau Vilma Jakab aus Bihartorda****

Im letzten Band des Bihari Museums erschien eine Quellenpublikation aus den Notizen von Art Tagebuch der Hausfrau Vilma Jakab aus Bihartorda. Aus den weiteren Tagebüchern, die von der Familie bewahrt sind, publizieren wir jetzt neuere Details: Diesmal werden die Aufzeichnungen über die Festtage: Feiern von Namens-tagen, beziehungsweise Weihnachten und Neujahr zwischen 1939 und 1950, und eine weitere Notiz aus dem Jahr 1969. In einer Sonderabschnitt wird der geschichtliche Ablauf des Frontdurchzugs des Zweiten Weltkriegs (Oktober 1944) in Bihartorda, aus vom Gesichtspunkt des durchlebenden Einzelnen, dargestellt. Die Quellenpublikation leistet Angaben zu Heimat- und Volkskundeforschungen: Man kann Informationen über Bräuche, Essen bei Dorffesten gewinnen, sie kann auch der Forschung der Volks-schriftlichkeit beitragen.